

Omertà

De universiteiten zal het de moed blijven ontbreken om harde wetenschap te onderwijzen. Men zal erin volharden de studenten te misleiden en elke volgende fase in de infantilisering zal toegejuicht worden als een onderwijskundige stap voorwaarts.

Edsger Wybe Dijkstra. [Nederlands bekendste informaticus, 1930-2002]

Voor het voortbestaan, de continuïteit en verdere ontwikkeling van een cultuur is het noodzakelijk dat elke volwassen generatie de nieuwe generatie op de hoogte brengt van, en vertrouwd maakt met, de kennis, normen en waarden, gebruiken, tradities, wetenschappen, kunsten en technieken, kortom de collectieve beschaving die in de voorbije eeuwen door eerdere generaties verworven is, en van belang geacht wordt voor de toekomst. Deze cultuuroverdracht vond in het verre verleden volledig plaats in familieverband: ouders en grootouders bereidden het kind voor op het leven als volwassene, leerden het, in de brede betekenis van het woord ‘zichzelf te voeden’; men spreekt niet voor niets van ‘opvoeding’. Later, als de samenleving de arbeidsdeling leert kennen, wordt deze opvoeding aangevuld met het leren van een vak: men gaat als leerling (gezel) werken bij een timmerman, schilder, etc. Slechts de elite die niet hoeft te werken leert, meestal via een gouvernante/huisleraar en slechts bij uitzondering op een school, lezen, schrijven en rekenen, en maakt kennis met de cultuur met een hoofdletter, de klassieken, vreemde talen, wiskunde, etc. Dit onderricht is een aanvulling op de opvoeding, maar ook van een wezenlijk ander karakter, omdat het zaken betreft die niet vanzelfsprekend binnen de familie bekend zijn, en wordt aangeduid als ‘onderwijs’, i.e. kennis- en cultuuroverdracht door ter zake kundige personen. Opvoeding en onderwijs zijn disjunct, en vormen tezamen het cement tussen de generaties dat de samenleving bij elkaar houdt en de noodzakelijke voorwaarde vormt voor verdere economische en culturele ontwikkeling.

Tegenwoordig rust de voorbereiding op de volwassenheid maar voor een klein deel op de schouders van de familie, en ook het leren van een vak geschiedt niet meer ‘in de werkplaats’. Er heeft een verschuiving plaats gevonden van opvoeding naar onderwijs. De complexiteit van de samenleving vereist dat kinderen reeds vanaf jonge leeftijd een belangrijk deel van de dag buitenshuis vertoeven in speciaal ten behoeve van het onderwijs in het leven geroepen instituten die, afhankelijk van hun karakter aangeduid worden als scholen, opleidingen (soms academies), of universiteiten. Dit verschil in naamgeving is niet onbelangrijk, hoewel men in de praktijk hiermee nogal slordig omspringt, maar dat is mede de oorzaak van veel ellende waar het onderwijs nu mee te kampen heeft, zoals ik hieronder hoop duidelijk te maken.

Voor het vervolg leg ik daarom de verschillen hier nog eens vast, omdat het drie wezenlijk verschillende vormen van onderwijs betreft: algemeen vormend, beroepsgericht en wetenschappelijk. De ‘school’ is in principe bedoeld voor het verwerven van algemene, niet met een specifiek beroep verbonden kennis, zoals het eerder genoemde lezen, schrijven, rekenen, vreemde talen, maar ook geschiedenis, geografie, natuurwetenschappen, literatuur, om slechts enkele vakken te noemen, alle bijdragend aan de ‘algemene ontwikkeling’. Als men de school doorlopen heeft dan is tegenwoordig vervolgonderwijs noodzakelijk. De tijd dat een zeventienjarige HBS-abituriënt direct ‘naar kantoor’ ging om daar de beroepspraktijk te leren (een soort gezel *après la lettre*) ligt al bijna een halve eeuw achter ons.

Kenmerkend voor een ‘opleiding’ of ‘academie’ is een specifiek beroepsdoel, bv. verpleegster, onderwijzer, politieagent, tandarts, accountant, etc. We spreken over een verpleegstersopleiding, pedagogische academie, politieacademie, etc. We zien nu meteen dat de praktijk niet geheel spoort met deze benaming, want men spreekt ook over de kweekschool (althans tot dertig jaar terug) en politie school. Deze mijns inziens wat slordige naamgeving doet echter niets af aan het principiële verschil tussen algemeen vormend en beroepsgericht onderwijs, i.e. school en academie.

Universiteiten tenslotte, hebben tot taak de wetenschap te onderwijzen en verder te ontwikkelen, en laten in het midden welk beroep afgestudeerden later gaan uitoefenen. Ook hier zien we soms een afwijking van de leer: de tandartsenopleiding maakt onderdeel uit van de universiteit, maar dit is historisch verklaarbaar omdat deze opleiding voortgekomen is uit de medische wetenschap, en trouwens ook te rechtvaardigen omdat de tandheelkunde een volwaardig wetenschappelijk vakgebied is. Ook ingenieursopleidingen vertonen een hybride wetenschap-beroep karakter. Dit kwam vroeger tot uiting in de naamgeving van de instituten waar ingenieurs werden opgeleid: technische hogescholen, waarin duidelijk het onderscheid met de universiteiten doorklonk. Het besluit deze hogescholen ook universiteiten te noemen is een voorbeeld van de verwarring waarin het onderwijs vandaag de dag verkeert: men schaft heldere termen af ten gunst van ..., ja van wat eigenlijk?

De hierboven geschetste indeling tussen school, opleiding en universiteit is de laatste jaren onder druk komen te staan, om niet te zeggen ondergesneeuwd, als gevolg van twee niet logisch (maar misschien wel politiek?) noodzakelijk onlosmakelijk met elkaar verbonden ontwikkelingen. In de eerste plaats is het onderwijs steeds meer in de ban geraakt van het utiliteitsdenken: dat wat op school geleerd wordt moet economisch iets opleveren. Zo redeneert niet alleen de overheid, maar ook de individuele leerling wordt de laatste jaren door allerlei stimuli steeds meer in deze richting getrokken. Het zou te ver voeren hier op de diepere verklaringen van deze maatschappelijke ontwikkeling in te gaan, en ik laat de oorzaken van deze economisering verder rusten. In de tweede plaats hebben we de afgelopen decennia moeten leven onder het ideologische juk van de zichzelf progressief wanende maakbaarheidsfanaten: onderwijs moest een bijdrage leveren aan de emancipatie van cultureel en sociaal gedepriveerde groepen. De combinatie van deze twee politiek-maatschappelijke verschijnselen heeft niet alleen de overheid geïnspireerd tot een rampzalig beleid van veertig jaar continue onderwijsvernieuwing en bezuinigingsdrift, waarvan we de barre gevolgen nu dagelijks ondervinden, maar heeft tevens, als gevolg van dit vernieuwde onderwijs, een generatie politici, docenten en bestuurders gecreëerd voor wie het jargon afkomstig uit deze ideologieën tot het dagelijkse taalgebruik is gaan behoren, zodat een dialoog met de voorgaande generatie verstopt is geraakt: het cement is verbrokkeld. In mijn eigen omgeving op de VU hoor ik regelmatig collega's praten over 'studeerbaarheid', 'studentgericht', 'activerende werkvormen', 'leerdoelen', en ga zo maar door, zonder dat bij hen het schaamrood op de kaken verschijnt, als ware het of deze woorden tot het algemeen beschaafd Nederlands behoren.

Bezien we allereerst de gevolgen van de hierboven genoemde economisering van het onderwijs. Men kan duidelijk bij de scholen een verschuiving waarnemen van algemeen vormend onderwijs naar beroepsgericht onderwijs, zonder dat dit openlijk wordt toegegeven. Men blijft hardnekkig het huidige VWO omschrijven als 'algemeen vormend onderwijs' (om nog maar te zwijgen over de betekenis van de afkorting zelf), ondanks het feit dat de scholier in een smal vakkenpakket (vanaf heden in de tweede fase een 'profiel' genoemd) eindexamen doet, dat meestal behalve zijn (gebrek aan) talent en een geringe neiging tot intellectuele inspanning als dit niet beslist noodzakelijk is, zijn vermeende (beroepsgerichte) belangstelling voor een vervolgopleiding weerspiegelt. Zo worden sinds de invoering van de Mammoetwet (de eerste wet waarvan de beide genoemde ideologieën de inspiratiebron geweest zijn) kinderen van vijftien jaar gedwongen zich af te vragen wat ze later in het leven gaan doen. Anders gezegd het VWO is geworden tot voorbereidend beroepsonderwijs. De gevolgen hiervan zijn zonder meer dramatisch te noemen. Er is inmiddels een generatie opgegroeid die zich bij elk schoolvak afvraagt of hij/zij dit vak wel 'nodig heeft', wat dat ook precies moge betekenen. Het wekt uiteraard geen verbazing dat vandaag de dag ook op universiteiten (waar de Tweefasenstructuur een volgende mijlpaal is geweest in het ideologiserings- en bezuinigingsproces van het onderwijs), zowel studenten als docenten deze uitdrukking ('nodig hebben') veelvuldig gebruiken in hun overwegingen een bepaald vak wel of niet te volgen, resp. in het studieprogramma op te nemen. Dat iemand die Wiskunde wil studeren op school het Frans

‘laat vallen’ (sic!) is voor de huidige student (maar ook voor vele docenten!) zó vanzelfsprekend dat je voor reactionair uitgemaakt wordt als je probeert uit te leggen dat enige kennis van het Frans misschien wel een waarde kan hebben voor je ..., ja, juist, algemene ontwikkeling, en wie weet heeft de samenleving daar ook nog iets aan, uiteraard niet bij voorbaat in economische zin, maar misschien is er nog wel een andere ‘zin’, wie weet. Dat opmerkingen in deze richting op een muur van onbegrip stuiten bij scholieren en studenten valt hen nauwelijks te verwijten: zij zijn opgegroeid in een systeem waarin ze van kinds af aan hebben leren calculeren, dus het is niet verwonderlijk dat ze iemand die hen voorhoudt zich voor iets in te spannen dat met behulp van een binnen hun gezichtsveld liggende calculatie ‘niets oplevert’, tot een wereldvreemde zonderling verklaren. Het drama waarvan we getuige zijn, is echter dat de leermeesters van deze studenten nauwelijks méér ontvankelijk zijn voor een dergelijk pleidooi voor Bildung (een collega verzucht regelmatig, terugdenkend aan zijn gymnasiumtijd, dat daar de helft van de tijd besteed werd aan dat nutteloze Grieks waar hij niets aan gehad heeft; deze geachte collega had blijkbaar liever reeds op school allerlei nuttige statistische toetsen willen leren, want dan zou het intellectuele klimaat in dit land er nu een stuk florissanter hebben uitgezien).

De gevolgen van deze ééndimensionale ‘waar heb ik het voor nodig’-ideologie beperken zich niet tot het hierboven geschetste inmiddels tot het bot verschrompelde middelbare onderwijs. Het is reeds aangestipt, op de universiteiten is, te beginnen met de invoering van de Tweefasenstructuur, de situatie niet wezenlijk anders. De studieduur moest ingekort worden, dus er moest in de programma’s gesneden worden. De vraag deed zich natuurlijk voor wat te handhaven en wat te schrappen. Deze vraag is voor een gewetensvolle docent niet eenvoudig te beantwoorden, maar gelukkig kwam ook nu de ideologie te hulp: een universitaire studie moet toch een ‘doelstelling’ hebben? Nou dan, klaar is kees, je toetst je programma aan de doelstelling, met andere woorden, je gaat na wat de studenten ‘echt nodig hebben’ (taal is geduldig), en dan blijkt vanzelf welke vakken geschrapt kunnen worden! Volledig in overeenstemming met het nuttigheidsdenken viel zo de bijl het eerst voor de meer fundamentele vakken die tenslotte voor de praktijk (welke?) niet van direct belang zijn. Studenten konden deze uitgangspunten volledig ondersteunen, omdat de voorstellen naadloos aansloten bij hun eigen doelstelling (meneer, de bewijzen hoeven we toch niet te kennen hè? Het gaat er toch om dat we het kunnen toepassen!). Het resultaat is vergelijkbaar met wat we bij de ontwikkeling van de school hebben gezien: daar een verschuiving van algemene vorming naar beroepsgerichtheid, hier een verschuiving van de wetenschap naar ..., jawel, beroepsgerichtheid. Kortom het gehele onderwijsveld ademt nu de geest van beroepsonderwijs. Iets anders bestaat er nog nauwelijks, althans niet voor de brede groep van wel intelligente, maar niet geniale studenten (voor de bollebozen zijn er gelukkig nog steeds voldoende mogelijkheden, maar voor hoe lang nog?), en het niveau van juist deze groep bepaalt de kwaliteit van een samenleving (laatst merkte een journalist op dat de krant eigenlijk alleen nog gemaakt wordt voor mensen die over twintig jaar dood zijn; dit is een beknopte samenvatting van wat ik bedoel). Dat de universiteit op deze wijze de basis onder zijn bestaansrecht uithaalde, begint nu ook tot de samenleving door te dringen zoals de steeds vaker te beluisteren pleidooien voor een samengaan van universiteit en hoger beroepsonderwijs laten zien. De universiteiten kunnen zich hier wel tegen verweren met een beroep op de wetenschappelijkheid van hun onderwijsprogramma’s, maar het ronkende taalgebruik waarin dit verweer gesteld is kan de werkelijkheid niet verhullen; een kleine bloemlezing van doctoraalscripties vol spelfouten en kromme zinnen moet toch voldoende zijn om ook de grootste idealist in deze de schellen van de ogen te doen vallen (ja, ik weet ook wel dat er nog steeds zeer goede scripties geschreven worden, maar het gaat om het hoge percentage goedbedoelde rotzooi dat als een proeve van academische bekwaamheid wordt aangeboden, en door wanhopige docenten wordt goedgekeurd; nogmaals studenten kun je dit allemaal niet kwalijk nemen; en eigenlijk docenten ook niet, zij staan machteloos; de multiple choice examens bij de moderne talen hebben elke stijlontwikkeling in de kiem gesmoord, en trouwens ook tot een gebrekkige beheersing van die talen geleid; klachten van eerstejaars over Engelse studieboeken zijn niet uitzonderlijk meer; het

hoofddoel van het talenonderwijs van voor de Mammoetwet, het kunnen lezen van buitenlandse studieboeken, is praktisch volledig verlaten ten gunste van spreekvaardigheid; natuurlijk zeer nuttig voor op de camping). Toch moeten de universiteiten de schijn ophouden wetenschappelijk onderwijs te verzorgen, met als gevolg dat hele generaties doctorandi de samenleving ingestuurd worden die geen notie hebben van wat nu eigenlijk wetenschap is. Dit geldt natuurlijk des te meer voor de afgestudeerden van dubieuze studierichtingen die louter in het leven geroepen zijn om de werkgelegenheid van het zittend personeel te garanderen, waarover straks meer. We hebben dus te maken met de paradoxale situatie, dat in een periode van ongekende nooit eerder vertoonde welvaart, op papier steeds meer mensen zogenaamd wetenschappelijk zijn opgeleid, en ook als zodanig door de maatschappij worden bejegend (bv. door de media en de politiek als deskundigen worden aangesproken), terwijl de realiteit een kaalslag en debiliserende in het universitaire onderwijs laat zien waarvoor de komende generaties, niet alleen in cultureel maar evenzeer in politiek/economisch opzicht, het gelag zullen gaan betalen (klacht uit het bedrijfsleven: jaarlijks honderden miljoenen schade aan misgelopen orders vanuit Frankrijk direct samenhangend met de gebrekkige kennis van het Frans bij de huidige generatie managers).

Zo zijn we vanaf 1982, toen de Tweefasenstructuur werd ingevoerd, doorgestrompeld en nu staan we voor de volgende ronde. Het middelbare onderwijs heeft inmiddels de 'basisvorming' omarmd, en volgend jaar zullen we de eerste lichting studiehuis-leerlingen op de universiteit mogen verwelkomen. Met de gevolgen van de 'basisvorming' (bij gebrek aan een ironieteken plaats ik het consequent tussen aanhalingstekens) heb ik nu enige jaren ervaring als docent Econometrie/Wiskunde aan de VU en het blijkt telkens weer nòg verschrikkelijker te zijn dan je in je meest zwartgallige momenten voor mogelijk had gehouden. De kennis van de elementaire algebra is zeer sterk gereduceerd: formules zijn niet meer paraat, zodat het kunnen manipuleren met algebraïsche vormen veel problemen geeft. Studenten lopen vast op punten waar de docent dat in het geheel niet verwacht (bv. een kwadraat afsplitsen is niet bekend; afleiding a-b-c formule is een openbaring voor de eerstejaars, sinus- en cosinus-formules 'hoefden we niet te kennen', enzovoort, enzovoort). Maar dat is nog niet het ergste, en daarmee komen we op de invloed van de maakbaarheidsideologie van de jaren zeventig op ons huidige onderwijs. In de 'basisvorming' is het vak 'verzorging' geïntroduceerd, en verschillende studenten hebben me, onafhankelijk van elkaar, verteld dat men in dit vak o.a. leert koekjes bakken, tandenpoetsen en, jawel, haren kammen. Ziedaar Nederland aan het begin van de 21-ste eeuw: de merkwaardige producten en het ontbinden in factoren, sinds de oprichting van de HBS gedoceerd aan twaalfjarigen, is vervangen door het aanbrennen van een goede scheiding en het flossen. Dit is natuurlijk slechts een voorbeeld, maar het is symptomatisch voor de rol die het onderwijs zich heeft aangemeten: men is opvoeder geworden. De achtergestelde groepen moet de beschaving worden bijgebracht, althans hun haar moet in de plooi zitten en ze moeten geen rotte tanden krijgen, en ook het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs zal eraan moeten geloven: iedereen dezelfde vakken, maar vooral geen moeilijke vakken, want dan zou wel eens kunnen blijken dat Pietje slimmer is dan Jantje en dan is het gedaan met de gelijkheid. Het gedachtengoed van Karin Adelmund kennende, moeten we vrezen dat ook na het onlangs uitgebrachte vernietigende rapport van de Onderwijsraad, onze iets meer dan gemiddeld begaafde twaalf- tot vijftienjarigen slachtoffer zullen blijven van de in de 'basisvorming' geïmplementeerde gelijkheidsterreur. Stel je eens voor dat men met sporttalent op dezelfde verkwistende wijze zou omspringen als met intellectueel talent nu gebeurt op de middelbare school. Ongetwijfeld zouden in het parlement stemmen opgaan om meer geld te besteden aan het begeleiden van jonge topsporters. Literair en/of wiskundig getalenteerden moeten tegenwoordig zichzelf maar zien te redden, worden zelfs nauwelijks door hun omgeving getolereerd, het zijn 'nerds', en aan dat soort lieden moet niet teveel aandacht besteed worden! Dat onze samenleving alleen maar kan functioneren dankzij het werk van deze nerds dringt maar bij heel weinig politici door.

Met de gevolgen van deze ideologisch geïnspireerde waanzin word ik als studietoelichting

jaarlijks geconfronteerd. Intelligente studenten met soms achten en negens voor de exacte vakken blijken tot hun achttiende zich nog nooit intellectueel te hebben hoeven inspannen. Elk vak dat ook maar een rimpeling had kunnen veroorzaken in hun vredig welbevinden hebben ze laten vallen, en in hun ogen moet elk vak ‘leuk’ zijn. Als op de universiteit blijkt dat een studie of vak niet leuk is dan ‘gaan we voor iets anders’. Zelfs de studenten die zich de inspanning getroosten zich door het eerste jaar heen te bijten, kunnen later toch vaak niet de verleiding weerstaan de abstractere vakken te omzeilen, want die zijn niet leuk. Toepassen is leuk, iets begrijpen is niet leuk en daar gaat het de meeste studenten ook niet om: men gaat naar de universiteit voor het aanzien (méér dan HBO) en niet voor de wetenschappelijke inhoud. De doctorandus-titel is alleen nog het keurmerk op de verpakking van een reeds lang bedorven product.

Nogmaals, de studenten kun je dit niet of nauwelijks verwijten. De politiek is hier in de eerste plaats verantwoordelijk voor, en uiteraard ook de docenten die zelden de energie opbrengen tegen de stroom op te roeien, maar ook vaak, zoals boven reeds gememoreerd, zo gehersenspoeld zijn dat de werkelijkheid niet meer tot hen doordringt, zie het gemak waarmee er in het onderwijsjargon wordt gecommuniceerd. Om je werkelijk te verzetten is zelfs enige moed nodig, omdat het docentencorps van twee kanten bedreigd wordt. Het wordt eentonig, maar deze twee kanten zijn weer terug te voeren tot de eerder genoemde ideologieën: economisering en maakbaarheid. De eerste brengt de overheid ertoe het onderwijs efficiënt te organiseren, dus, men denkt louter in budgettaire termen, een zo hoog mogelijke opbrengst voor de in het onderwijs geïnvesteerde gelden, met andere woorden zoveel mogelijk diploma’s per bestede gulden. De verantwoordelijkheid voor de efficiënte besteding wordt bij de universiteiten gelegd, die voor twee zaken zorg moeten dragen: studenten de universiteit zien binnen te lokken, en ze zo snel mogelijk weer met een diploma op zak laten vertrekken. Deze geniale opzet noodzaakt de universiteiten ertoe twee nieuwe typen werknemers binnen zijn muren op te nemen: binnenlokkers en uitsmijters. De eersten zijn een soort reclamemakers, bevolken zogenaamde voorlichtingsbureau’s en bestoken de docenten continu met verzoeken scholen te bezoeken, folders te maken voor hun studierichting in voor scholieren begrijpelijk taalgebruik (Is de studie te doen? De studie is goed te doen, maar je moet er wel wat voor doen.), het organiseren van oriëntatiedagen voor vierdeklassers, acte de presence geven op een speciale dag voor ‘late beslissers’, kortom je kunt het zo gek niet bedenken of de dames en heren van de afdeling voorlichting breken in in de reguliere werkzaamheden van de docent. Het binnenhalen van studenten wordt ook op het niveau van het College van Bestuur bevorderd door het oprichten van nieuwe voor de student aantrekkelijke studierichtingen, meestal als variant op een reeds bestaande studie die in zijn voortbestaan bedreigd wordt door een geringe instroom van nieuwe studenten. De woorden ‘bedrijf’, ‘media’ en ‘communicatie’ doen hier wonderen, want de droom van elke jongere is een flitsende carrière in het bedrijfsleven. Zo hebben we de afgelopen jaren getuige mogen zijn van de nieuwe studies Bedrijfskunde, Bedrijfseconometrie, Bedrijfsinformatica, Media en Cultuur, Bedrijfswetenschappen en als klap op de vuurpijl Communicatiewetenschappen. Al deze studierichtingen kunnen gerubriceerd worden onder het kopje ‘werkgelegenheidsprojecten’, maar dat weet de arme achttienjarige natuurlijk niet die met het oogverblindend glanzende voorlichtingsmateriaal wordt bestookt op zijn zoveelste rondgang langs de universiteiten, en de voorlichters zullen het niet hardop zeggen. Dat we door deze opzet een hoog percentage universitaire hangjongeren binnen de poorten krijgen, interesseert de bestuurders weinig. Karakteristiek is de reactie van de heer Noorda van de UvA op de hilarische beschrijving van de chaos bij een hoorcollege door Bram de Swaan in de NRC van enkele maanden geleden: de heer de Swaan heeft een wat zachte stem en moest daarom ‘powerpoint’ gebruiken, dan zou het allemaal een stuk beter gaan! Zo wordt de jeugd van Nederland belazerd, iedereen ziet het gebeuren, en zwijgt. Het eigen hachje is zo belangrijk dat alles geoorloofd lijkt. In al deze folders wordt uiteengezet hoe belangrijk en noodzakelijk voor de toekomst deze nieuwe ‘wetenschappen’ zijn. Opvallend is de overeenkomst tussen de verschillende folders van deze nieuwe studies. Je kunt ze voor elk regulier vakgebied moeiteloos uit je mouw schudden. Laten we het eens proberen voor

... Bedrijfstheologie. Daar gaan we:

In onze complexe multiculturele en multireligieuze samenleving krijgt het bedrijfsleven steeds meer te maken met heterogene groepen werknemers die met elkaar moeten samenwerken. Dit blijkt tussen de verschillende groepen allerlei fricties op te leveren. Men begrijpt elkaar niet en ook de verschillende religieuze achtergrond speelt hierin vaak een belangrijke rol. Het is de taak van de Bedrijfstheoloog werknemers van verschillende religie beter met elkaar te laten communiceren, meer respect bij te brengen voor elkaars geloofsovertuiging, etc. Het zal duidelijk zijn dat de Bedrijfstheoloog een brede kennis moet hebben van de verschillende wereldgodsdiensten, maar een diepgaande bijbelstudie zoals bij Theologie is natuurlijk niet vereist. Hij moet alleen de verschillende geloofsregels kunnen toepassen op de communicatiestoornissen op de werkvloer die hun oorzaak vinden in geloofsverschillen. Is de studie te doen? De studie is zeker te doen voor iemand die van mensen houdt en graag een steentje wil bijdragen aan de multiculturele samenleving, enz. enz.

Dan zijn er de uitsmijters, degenen die ervoor moeten zorgen dat de binnengelokte student vier jaar later met een diploma op zak weer oprot om plaats te maken voor de nieuwe lichterling. Zij noemen zichzelf onderwijskundigen, maken deel uit van een zogenaamd onderwijsbureau, waar het 'onderwijsproces continu geëvalueerd wordt'. Deze voortdurende kwaliteitsbewaking garandeert dat er onmiddellijk kan worden ingegrepen als er iets mis gaat. Wanneer gaat er iets mis? Uiteraard als de doorlooptijd van de student te lang dreigt te worden. Hoe komt dit? Omdat de student misschien niet zo hard gestudeerd heeft? Mis! Omdat de student de colleges niet regelmatig bezocht heeft? Weer mis! Zoals een onderwijsgoeroe van de wiskundefaculteit mij vorig jaar zei: "dat soort argumenten kunnen we ons niet meer permitteren". Nu hebben ze bij wiskunde natuurlijk met een groot probleem te maken gekregen: de overheid heeft de exacte studies met een jaar verlengd (Hoera!), maar (voor wat, hoort wat!) dan moet de universiteit natuurlijk wel garanderen dat zeventig procent van de eerstejaars de propedeuse haalt, tenslotte betaalt de overheid niet zijn goede geld voor wanprestaties. Vandaar dat de oorzaak voor de studievertraging gevonden moet worden in de te hoge moeilijkheidsgraad van het tentamen en natuurlijk ook in een verkeerde aanpak van de docent. Hoe prachtig sluit hier het bezuinigingsdenken van de overheid aan bij de ideologie van de onderwijs-wetenschappers die elke onvoldoende zonder enige aarzeling weten te verklaren uit verkeerde werkvormen, te moeilijke literatuur en faalangst, maar nooit uit luiheid en desinteresse van de student, of simpelweg uit gebrek aan talent. Zo hebben zij dit tenslotte zelf op de universiteit geleerd bij het college 'marxistische onderwijskunde'. De remedie is duidelijk: de docenten moeten naar heropvoedingscursussen gestuurd worden. Het zogenaamde Onderwijs Advies Bureau biedt allerlei cursussen aan (college geven, tentamens maken, een scriptie begeleiden) waarmee de docent zijn tekortkomingen kan proberen op te heffen. Weigerachtige docenten worden op het matje geroepen bij een soort politiebureau (onderwijsdirectie) dat hen de duimschroeven aandraait met als sanctie dat het college door een ander gegeven moet worden. Ook hier moet ik helaas constateren dat slechts weinig docenten de rug recht weten te houden.

Volgend jaar komen de eerste studiehuis-leerlingen. Binnenkort zullen we door 'deskundigen' worden bijgepraat over de nieuwe wiskunde die in de tweede fase door deze leerlingen bestudeerd is. De eerste berichten zijn alarmerend, en het lijkt me het beste als we bij het nulpunt beginnen, en in een soort stoomcursus de algebra van de eerste drie klassen van het oude systeem behandelen. Anders is het gat tussen wat wij moeten doceren en de bagage die de eerstejaars meebrengen te groot. Dat is de laatste paar jaar, sinds de invoering van de 'basisvorming', vaak al te groot gebleken. In ieder geval kunnen we niet op de oude voet verder. Het invoeren van de bachelor-master structuur, waarover ik niet te veel wil zeggen omdat het simpelweg de volgende fase is in de onttakeling van het onderwijs die ik hierboven al beschreven heb, zal nieuwe ellende brengen. Opnieuw ronkend taalgebruik (breder, hoger, dieper, wetenschappelijker, academischer (sic!)) van de kant van de politiek en de bestuurders, minister Hermans voorop (topmasters!),

die nog nooit een krijtje in zijn handen gehouden heeft, maar wel denkt met een paar miljard erbij het onderwijs weer op het goede spoor te krijgen. Uit het bovenstaande moge duidelijk zijn geworden dat de ellende in het onderwijs voor maar een zeer klein deel een kwestie van geld is. Uiteraard, de lerarentekorten zijn (voor een deel) het gevolg van een te lage salariëring, maar het onderwijs is pas echt de vernieling ingeholpen door de genoemde ideologische sturing en het geloof in een quasi-deskundigheid, waardoor dat wat docenten traditioneel zelf deden wordt uitbesteed aan ‘professionele krachten’, die niets maar dan ook niets van de praktijk afweten. Zo worden, om slechts één voorbeeld te noemen, op aanraden van deze lieden de tentamens nu direct na de colleges geroosterd, zodat studenten nauwelijks meer de tijd hebben ongehinderd door colleges en/of practica tot een werkelijke beheersing van de stof te komen. Alleen een volkomen buitenstaander kan dat zo inroosteren, maar dat is precies de situatie: de onderwijskundigen bedenken het systeem: onmiddellijk de tentamens na de colleges (‘uit onderzoek blijkt’ dat de student dan beter de stof bijhoudt,....bla, bla, bla, maar de praktijk wijst uiteraard het tegendeel uit), de docenten zijn gedegradeerd tot uitvoerders, en veel studenten slagen voor de tentamens zonder de stof goed begrepen te hebben. De docent kan tenslotte niet iedereen laten zakken (zie boven). De universiteiten zijn op deze wijze veel extra geld kwijt aan quasi-experts, en de studenten (en de samenleving) zijn de klos.

Ik sluit af. Het aan het begin van dit stuk beschreven verschil tussen opvoeding en onderwijs vervaagt meer en meer, en heeft over de gehele linie van het onderwijs tot een enorme infantilisering geleid. De oorzaken heb ik aangegeven. Ik beschreef hierboven onderwijs als kennisoverdracht door ter zake kundige personen, kennis die bij het gezin niet vanzelfsprekend aanwezig is. In de lagere regionen van het onderwijs (VMBO) is de docent als ik de krantenberichten moet geloven een soort politieagent geworden die kleine crimineeltjes in de dop in het gareel probeert te houden. Van kennisoverdracht is geen sprake meer. Grote scholengemeenschappen (efficiëntie!) hebben tot onderwijsfabrieken geleid waar docenten elkaar nauwelijks nog kennen en een bestuurderslaag de dienst uitmaakt. Het middelbareschool programma heeft nog maar zeer weinig van doen met een voorbereiding op het wetenschappelijk onderwijs, het is voorbereidend beroepsonderwijs geworden, en verspilt veel tijd aan zaken die tot de opvoeding in het gezin gerekend moeten worden. De intelligente middelbare scholier moet zich in deze chaos staande zien te houden. Als dat gelukt is komt hij bij ons op de universiteit. Wij hebben hem of haar daartoe opgewekt in vele propagandapraatjes. In de eerste weken blijken vele eerstejaars te lijden aan een soort intellectueel hongeroedeem dat wanhopige docenten trachten te verhelpen via aanvullende colleges, waarin elementaire stof van de middelbare school de hoofdmoot vormt. Zo’n ‘infuus’ heeft wel degelijk effect, maar ons docenten wordt het werk bijna onmogelijk gemaakt door een stel gefrustreerde betweters dat hierboven afdoende beschreven is. We kunnen studenten nauwelijks kwalijk nemen dat ze niet inzien dat dit alles waanzinnig is. Ze zijn erin opgegroeid, en berekenen alles wat ze doen in studiepunten, en dus in bestede tijd, zoals de tramconductor die elke dag acht uur moet werken. Zelfs bij vele hogerejaars is niet doorgedrongen dat het bij studeren gaat om het vinden van een oplossing voor een probleem, en dat de tijd die het vinden van de oplossing vergt, in het harde leven volkomen irrelevant is. Het enige dat telt is de oplossing. En daar ging het aanvankelijk om bij het universitaire onderwijs: studenten in aanraking brengen met theorieën die door grote geleerden ontwikkeld zijn, deze theorieën uitleggen, en als hoogtepunt misschien een meestal bescheiden bijdrage toevoegen. Laten we net doen alsof dat nog steeds het geval is. Als ik college geef weet ik nog steeds aardig de schijn op te houden, maar ik voel me soms laffer dan een Siciliaan die getuige is geweest van een mafia-aanslag. Als de politie vraagt of hij iets gezien of gehoord heeft, heeft hij nooit iets gezien en ook niets gehoord, hij weet nergens van en gaat door met zijn dagelijkse werkzaamheden, door te praten zou hij zelf het volgende slachtoffer kunnen worden. Iedereen zwijgt, en de mafia moordt nog steeds. Dit dodelijke zwijgen heet *omertà*, en is de gesel waarmee de mafia de bevolking terroriseert en oppermachtig kan blijven.

Het begint er steeds meer op te lijken dat ook bij ons een groot zwijgen heerst als het gaat

om de enorme politieke problemen die nu reeds, maar zeker de komende decennia, op ons af zullen komen: vergrijzing, gezondheidszorg, criminaliteit, integratie allochtonen, en de toekomst van ons onderwijs. Over al deze problemen ligt nu de deken van politieke correctheid die de discussie verstikt in een jargon dat regelrecht afkomstig is uit het brein van welzijnswerkers en hun trawanten. Iemand die het jargon doorbreekt is gevaarlijk voor de status quo, en wordt afgeschilderd als een extremist, die je niet al te serieus moet nemen. Soms krijgt hij in de beslotenheid van de koffiekamer nog wel eens de lachers op zijn hand, maar daarbuiten wordt zijn stem niet gehoord. Het belang van het handhaven van de status quo is te groot om met open vizier een discussie met elkaar aan te gaan. We weten niet hoe lang we dit nog kunnen volhouden. In ieder geval zwijgen we, tot de wal het schip keert. Ook in Nederland heerst de geest van de omertà.

*Rein Nobel, universitair docent Econometrie aan de VU,
mei 2001 (herzien oktober 2001, sterfjaar Dijkstra toegevoegd in 2002).*